

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Mgr. Marek Meško, PhD.

Habilitační práce

Alexios I Komnenos in the Balkans, 1081-1095.

Oponent

prof. Mgr. Martin Hurbanič, Ph.D.

Pracoviště oponenta, instituce

Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta,
Katedra všeobecných dějin

Predložená habilitačná práca predstavuje významný vedecký počín a to tak z metodologického hľadiska, zvolenej koncepcie a celkovej úrovne spracovania. Autor sa v nej opiera o relevantné dobové pramene, ako aj prakticky skoro všetku dostupnú literatúru reflektujúcu dovtedajší stav výskumu a publikovanú z hľadiska byzantských štúdií vo všetkých relevantných svetových jazykoch. Takisto musím na tomto mieste zdôrazniť dve základné skutočnosti. Po prvé práca nevznikla zo dňa na deň, ale na základe dve desiatky rokov trvajúceho systematického výskumu autora, ktorému predchádzala dizertačná práca a napokon aj monografia k čiastkovému problému byzantsko-pečeňských vzťahov počas vlády cisára Alexia I. Komnena. Po druhé chcem zdôrazniť, že ako dlhoročný kolega Mareka Meška som mal možnosť kriticky oponovať nielen zmienenú dizertačnú prácu, ale aj jeho niektoré čiastkové štúdie. Autor vypracoval už pred časom základnú verziu svojej habilitačnej práce v slovenskom jazyku, ktorú som mal opätovne možnosť čítať a kriticky pripomienkovať, okrem iného aj počas osobných konzultácií priamo s autorom. Vzhľadom k vyššie uvedeným skutočnostiam si ako oponent predloženej práce kladiem predovšetkým za cieľ okrem vyzdvihnutia prínosu tejto práce z hľadiska poznania vojenských dejín Byzancie za vlády cisára Alexia I. Komnena predovšetkým komentovať už len niekoľko vybraných pasáží, v ktorých sa moje stanoviská čiastočne líšia od záverov autora.

Autor v úvodnej časti približuje stav byzantskej armády a loďstva v 11. storočí a naznačuje zložitý vývoj v Byzancii v dôsledku katastrofálnej porážky byzantských vojsk v bitke pri Manzikerte roku 1071. Za dôležitý aspekt rovnako tak považujem podrobný autorov exkurz o geografickom profile Balkánu jeho topografiu a tamojšej cestnej siete. V ďalšej časti autor predstavuje minucióznu rekonštrukciu udalostí vedúcich k vojenskej konfrontácii byzantského cisára Alexia s juhoitalskými Normanmi vedenými ambicióznym Róbertom Guiscardom, ktorý roku 1081 zaútočil na hlavnú byzantskú pevnosť na albánskom pobreží mesto Dyrrhachion (dn. Drač v Albánsku). V súvislosti s vojenskými cieľmi normanského vojvodu Marek Meško konštatuje „v skutočnosti však hodlal získať nové územia na opačnej strane Otrantskej úžiny a eventuálne aj samotný cisársky titul.“ (s. 73).

Na základe doterajších poznatkov o mocenskej štruktúre juhoitalských Normanov považujem poslednú časť tohto tvrdenia za nereálnu. Už starší autori ako Wiliam McQueen¹ a najmä Richard Upsher-Smith² (ktorého štúdiu autor, žiaľ, nemal k dispozícii) poukazujú na obmedzené možnosti normanských vodcov a ich neustálu (a nie vždy úspešnú) snahu zabezpečiť prísun koristi a nových území pre členov svojej rodiny a pridružených vojenských oddielov,

¹ McQUEEN, W. B.: Relations between the Normans and Byzantium 1071 – 1112. *Byzantion*, 56, 1986, s. 427-476.

² UPSHER SMITH, Richard. Nobilissimus and Warleader: The Opportunity and the Necessity behind Robert Guiscard's Balkan Expedition. In *Byzantion*, 2000, roč. 70, s. 507-526.

pretože len tak si mohli udržať krehkú lojalitu a súdržnosť týchto skupín. Snahe predísť bratovražednej vojne medzi synmi zodpovedajú teda v plnej miere aktivity Róberta Guiscarda a jeho syna Bohemunda na Balkáne. Tie jednoznačne smerovali k zabezpečeniu územia pre prvorodeného syna na opačnej strane Jadranu, čím by sa zároveň eliminovala hrozba prípadnej byzantskej reconquisty v južnej Itálii. Postup a najmä konečný neúspech Bohemunda jasne ukazujú, na akých vratkých základoch stálo normanské panstvo v juhozápadnej časti Balkánu. Normani by pri takomto postupe na Konštantínopol nemali kapacity na ovládnutie početných byzantských miest a pevností – museli by kontrolovať prakticky celé územie na Via Egnatii až po byzantskú metropolu. Zdroje, ktorými napriek veľkým problémom disponoval byzantský cisár Alexios, nehovoriac o úplne odlišnej mocenskej základni byzantskej spoločnosti, boli neporovnateľné so zdrojmi juhoitalských Normanov. Ak by Róbert Guiscard, ktorého politika bola vždy pragmatická a oportunistická zároveň, na sklonku svojho života vskutku pomýšľal na zisk cisárskeho titulu, musel by viesť veľmi riskantný útok priamo na byzantskú metropolu, ďaleko od vlastných zdrojov s veľkou hrozbou pre vlastné a stále krehké dŕžavy v južnej Itálii, čo samozrejme bolo úplne nereálne.

Moja druhá poznámka sa týka druhej časti predloženej monografie, v ktorej sa autor identickým metodologickým prístupom venuje bojom cisára Alexia s Pečenehmi. Za kľúčový pritom považuje prelom 80-tych a 90-tych rokov 11. storočia, počas ktorého hrozilo spoločné obliehanie Konštantínopola Pečenehmi za pomoci pirátskej flotily seldžuckého emira Čaku. Dôležitým prameňom k okolnostiam tejto hrozby je dlhodobo diskutovaný a v latinskej verzii zachovaný list cisára Alexia grófovi Róbertovi z Flámska. V predchádzajúcich štúdiách i monografiách sa autor podrobne venoval tomuto dôležitému dokumentu i následnej diskusii zainteresovaných odborníkov, v monografii sa však tomuto problému venuje len okrajovo. Ešte vo svojom posudku na dizertačnú prácu Mareka Meška som uviedol, že definitívne by otázku pravosti tohto dokumentu mohol stanoviť až detailný filologický rozbor. Pred časom k takémuto rozboru došlo zásluhou rakúskeho byzantológa Christiana Gastgebera, ktorý jednoznačne preukázal, že dokument v stave, v akom sa zachoval, neobsahuje žiadne štylistické obraty byzantskej dvorskej kancelárie. Avšak ani Ch. Gastgeber, ani prof. Peter Schreiner, ktorý si všimol obsahovo-historickú stránku tohto listu, nedokázali vysvetliť fakt, na ktorý upozornilo viacero autorov vrátane Mareka Meška, totiž, že informácie v tomto liste zodpovedajú historickej skutočnosti prelomu 80. a 90. rokov 11. storočia v Byzancii. Bez ohľadu na závery Ch. Gastgebera, ktoré, samozrejme, nemožno spochybňovať, list obsahuje informácie, ktoré nesporne museli vychádzať priamo z byzantského prostredia, bez ohľadu na konečnú formu, v ktorej sa zachovali.

Moja posledná kritická poznámka sa týka autorom zmieňovaného sporného časového údaju, ktorý predstavoval prechod flámskeho grófa Róberta Fríza cez byzantské územie počas jeho púti do Svätej zeme. Autor uvádza v tejto súvislosti, že „*tak ako v prípade dátumu začiatku celej vojny, aj v tomto prípade bádatelia tradične datujú grófovú cestu byzantským územím do jesene 1087.*“ (s. 215). Takisto konštatuje, že pasáž opisujúca stretnutie flámskeho grófa s cisárom Alexiom plynule nadväzuje na byzantskú porážku v bitke pri Dristre. Autor však túto tézu spochybňuje na základe záverov Ch. Verlindena, ktorý datoval neprítomnosť Róberta vo Flámsku od 6. júla 1087 do 27. apríla 1090. Z toho jasne vyplýva, že stretnutie flámskeho grófa a byzantského cisára sa nemohlo odohrať na jeseň 1087, ale pravdepodobne až o dva roky neskôr na prelome rokov 1089 a 1090. Treba v tejto súvislosti najskôr poznamenať, že podľa Anny Komneny sa stretnutie cisára s flámskym grófom uskutočnilo na jeho spiatocnej ceste zo Svätej zeme. Róbert sa však zo svojej púte do Flámska vrátil oveľa neskôr, pred 27. aprílom v roku 1090. V takomto prípade by sme museli odmietnuť úplne informáciu o stretnutí oboch mužov v meste Berrhoia (Stará Zagora). Jednako len existuje aj druhý možný výklad, podľa ktorého sa stretnutie mohlo uskutočniť v roku 1087, tak ako ho opisuje Anna Komnena, pretože podľa F.-L. Ganshofa sa flámsky gróf mohol vydať na svoju púť už koncom roka 1086 resp. začiatkom roka 1087.³ Jediný problém je chybný údaj byzantskej princeznej, ktorá nesprávne uviedla, že flámsky gróf sa vracal zo Svätej zeme, v skutočnosti išlo o počiatok jeho púte. Podľa správy neskoršieho

³ GANSHOF, François-Louis. Robert le Frison et Alexis Comnène In *Byzantion* 1961, roč. 31, s. 60 a pozn. 3.

križiackeho kronikára Guiberta z Nogentu sa Alexios s flámskym grófom, naopak, stretol v Konštantínopole. Do úvahy teda pripadajú dve stretnutia: prvé na jeseň roku 1087 v Berrhoi a druhé pri návrate grófa do vlasti v Konštantínopole. V opačnom prípade by sme museli odmietnuť úplne informáciu o stretnutí v Berrhoi, čo považujem, aj vzhľadom na skutočnosť, že Anna Komnena sa vo svojom historickom diele opierala o podrobné zápisky a poznámky jej manžela Nikefora Bryennia, za veľmi nepravdepodobné.

Dotazy oponenta k obhajobě habilitační práce

1. Autor vo svojej práci zdôrazňuje kritickú situáciu Byzancie na prelome 80-tych a 90-tych rokov 11. storočia a porovnáva ju s vážnou krízou Východorímskej ríše na začiatku 7. storočia. V tejto súvislosti sa chcem autora práce opýtať v akých aspektoch sa situácia za Alexia Komnena odlišovala od krízy ríše za cisára Herakleia.
2. Prečo sa podľa autorovho názoru Alexios Komnenos nakoniec rozhodol pre priamu konfrontáciu s normanským vojskom v klasickej poľnej bitke, namiesto toho, aby Normanov v Epire blokoval na diaľku zatarasením horských priesmykov na súši a za pomoci benátskej flotily na mori ako sa to stalo v rokoch 1107/1108?
3. V čom podľa autora habilitačnej práce odlišovali normanské výpravy z rokov 1081 a 1107? V čom bola situácia z pohľadu vojenského a politického podobná a v čom odlišná?

Závěr

Habilitační práce Mgr. Marka Meška, PhD. *Alexios I Komnenos in the Balkans, 1081-1095*, **splňuje** požiadavky standardne kladené na habilitační práce v oboru historie – obecné dějiny.

V Bratislave 20. 8. 2024

Dne

.....
podpis